

การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน
ด้วยหลักการทรงงาน จังหวัดลำพูน*

Creating a Sustainable Community Forest Management
Network Based on the Principles of HM'S Development
Works in Lamphun Province

กรรวิ จินดาหลวง, ขวัญพงษ์ วัฒนกุล, มนัส สุวรรณ และรัชพล สัมพุธานนท์
Kornravee Jindaluang, Watcharapong Wattanakul, Manut Suwan
and Ratchaphon Samphutthanont
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ประเทศไทย
Chiang Mai Rajabhat University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: kornravee007@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนโดยใช้หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และ 2) เสนอแนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน ข้อมูลรวบรวมจากผู้นำชุมชนและกรรมการป่าชุมชน 7 แห่ง ผ่านการศึกษาเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และแบบสอบถามมาตรวัดลิเคิร์ต 5 ระดับ แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการทดสอบ t-test

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น จังหวัดลำพูนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา ประกอบไปด้วย หลักการทรงงาน 13 ประการ แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย ภูมิสังคม ภูมิสังคม ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด และใช้ธรรมชาติ ช่วยธรรมชาติ ปัจจัยด้านกระบวนการ ประกอบด้วย ทำตามลำดับขั้น บริหารจัดการอย่างเป็นระบบ บริหารจัดการแบบองค์รวม และมีส่วนร่วม ปัจจัยด้านหลักธรรม ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน และปัจจัยด้านการพัฒนา ประกอบด้วย ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังขทานระเบิดจากข้างใน ประโยชน์ส่วนรวม และเศรษฐกิจพอเพียง

*ได้รับบทความ: 25 พฤศจิกายน 2567; แก้ไขบทความ: 24 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 27 ธันวาคม 2567

Received: November 25, 2024; Revised: December 24, 2024; Accepted: December 27, 2024

2. แนวทางการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำพูนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย 2 กระบวนการ ได้แก่ 1) การศึกษาเรียนรู้หลักการทรงงานในเรื่องของความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังฆทาน ระเบิดจากข้างใน ประโยชน์ส่วนรวม การพึ่งตัวเอง และ 2) การบริหารจัดการตามศาสตร์พระราชา ในเรื่องของความเพียร ความสามัคคี เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และการมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่าย; หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา; การจัดการป่าชุมชน

Abstract

This research aimed 1) to analyze the factors affecting the success of sustainable community forest management using the principles of His Majesty the King Bhumibol Adulyadej's work, and 2) to propose a model for establishing a community forest management network in Lamphun Province. Data was collected from community leaders and committees of seven community forests through document study, observation, interview, participatory learning, and a 5-level Likert scale questionnaire. The data was analyzed using descriptive statistics and t-tests.

Results showed that:

1. Factors affecting the success of community forest management in Ban Dong Huai Yen in Lamphun Province, using the principles of His Majesty the King Bhumibol Adulyadej's work consisted of thirteen principles of work, divided into four areas. The first area was social factors, including knowing and loving unity, social geography, saving, simplicity, maximum benefit, and using nature to help nature. The second area was process factors, including following in order, systematically and holistically managing, and participating. The third area was moral principles, including honesty, integrity, and sincerity to one another. The fourth area was development factors, including doing continuously as a Saṅghadāna, exploding from within, and public benefit, and sufficiency economy.
2. Guidelines for establishing a sustainable community forest management network in Lamphun Province with the principles of working according to the royal philosophy, consisting of two processes: 1) Studying and learning the principles of working in terms of honesty, integrity, and sincerity to each other, doing it continuously, doing it like a Saṅghadāna, exploding from within, public benefit, self-reliance and 2) Management

according to the royal philosophy in terms of perseverance, unity, understanding, access, development, and participation.

Keywords: Networking; Principles of working according to the royal philosophy; Community Forest management

1. บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าสูงและมีบทบาทสำคัญทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อระบบนิเวศ แต่ด้วยผลกระทบจากการพัฒนาในหลายด้านและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรโลก ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็วและส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาป่าไม้และสิ่งแวดล้อมจึงกลายเป็นหน้าที่สำคัญของภาครัฐและชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง (โชดก จรุครุฑ, 2558) จากข้อมูลการสำรวจล่าสุดในปี พ.ศ. 2565 พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยอยู่ที่ 102,135,974.96 ไร่ หรือร้อยละ 31.57 ของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศ ลดลงเล็กน้อยจากปี พ.ศ. 2564 ที่มีพื้นที่ป่าร้อยละ 31.59 (กรมป่าไม้, 2564) การลดลงของพื้นที่ป่าไม้เฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 0.02 ต่อปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557-2559 (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2566)

ภาครัฐจึงได้ดำเนินนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้และได้จัดตั้ง “ป่าชุมชน” ขึ้นเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการและแสดงความคิดเห็นร่วมกับภาครัฐ โดยเน้นการสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยง แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ เพื่อขยายขอบเขตของการอนุรักษ์ (สมัยหมายหมั่น, 2562) ทั้งนี้จังหวัดลำพูนมีป่าชุมชนตามกฎหมายจำนวน 172 แห่ง แต่มีเพียงไม่ถึง 10 แห่งที่มีการจัดการป่าอย่างเข้มแข็ง ดังเช่นชุมชนบ้านดงห้วยเย็น อำเภอบ้านโฮ้ง ได้ประสบความสำเร็จในการนำหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชาของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร 27 ประการ ได้แก่ 1) ซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน 2) อ่อนน้อมถ่อมตน 3) ความเพียร 4) รู้รักสามัคคี 5) ทำเรื่อยๆ ทำแบบสังขทาน 6) มีความสุขในการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น 7) ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ 8) ระเบิดจากข้างใน 9) ทำตามลำดับขั้น 10) ภูมิสังคม 11) องค์กรรวม 12) ประหยัด เรียบง่าย และได้ประโยชน์สูงสุด 13) ขาดทุนคือกำไร 14) ปลูกป่าในใจคน 15) ใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ 16) ธรรมปราบอธรรม 17) ประโยชน์ส่วนรวม 18) การพึ่งตัวเอง 19) เศรษฐกิจพอเพียง 20) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา 21) แก้ปัญหาที่จุดเล็กๆ 22) ไม่ติดตำรา 23) ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตลอดเวลา 24) พออยู่พอกิน 25) บริการรวมที่จุดเดียว 26) ร่าเริง รื่นเริง คึกคัก และคึกครื้น และ 27) ชัยชนะของการพัฒนา มาปรับใช้เป็นที่ประจักษ์จนได้รับรางวัลชนะเลิศระดับประเทศ ป่าชุมชนดีเด่น “คนรักป่า ป่ารักชุมชน” ในปี 2556 ดังนั้น หากได้มีการศึกษาโดยนำต้นแบบชุมชนดังกล่าวมาบูรณาการสร้างเครือข่ายให้กับป่าชุมชนแห่งอื่นในจังหวัดลำพูน เพราะเห็นว่าจังหวัดลำพูนมีเครือข่ายป่าชุมชนที่ค่อยข้างเข้มแข็ง และพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ที่ดี

ทั้งนี้การจัดการประชุมชนของจังหวัดยังคงขาดองค์ความรู้เกี่ยวกับสิทธิการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน รวมทั้งการทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่ายยังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันหากประเด็นดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและต้นแบบของชุมชนที่มากพอจะทำให้เกิดเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำพูนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา
2. เพื่อหาแนวการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดลำพูนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนหลักดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1) ประชากร ได้แก่ ผู้นำชุมชน และกรรมการหมู่บ้าน ในเครือข่ายป่าชุมชน จังหวัดลำพูน รวมทั้งสิ้น 172 ชุมชน 2) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกโดยส่งแบบสอบถามไปยังทุกชุมชน แล้วเลือก 7 ชุมชนที่มีการดำเนินงานด้านการจัดการป่าไม้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ (1) บ้านดงห้วยเย็น ต.บ้านโฮ้ง อ.บ้านโฮ้ง (2) บ้านเกาะทุ่งม่าน ต.ป่าพลู อ.บ้านโฮ้ง (3) บ้านศรีวิชัย ต.ศรีวิชัย อ.ลี้ (4) บ้านหนองยางฟ้า ต.ทาทุ่งหลวง อ.แม่ทา (5) บ้านทุ่งข้าวหาง ต.ตะเคียนปม อ.ทุ่งหัวช้าง (6) บ้านดินตอย ต.มะกอก อ.ป่าซาง และ (7) บ้านทรายทอง ต.ป่าสัก อ.เมือง 3) กลุ่มตัวอย่างสำคัญ (Key Informants) คัดเลือกแบบเจาะจงจากแต่ละชุมชน ชุมชนละ 10 คน รวม 70 คน และบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องจำนวน 6 คน ได้แก่ ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ผู้ทรงคุณวุฒิ และนักวิชาการ

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการดังนี้ (1) การศึกษาเอกสาร (2) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (3) การสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ และ (4) การจัดเวทีการเรียนรู้ โดยใช้ แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสนทนากลุ่ม (Group discussion) และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ใช้ข้อคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ในช่วงมกราคม-ธันวาคม พ.ศ. 2566 และได้รับอนุมัติการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เลขที่ IRBCMRU 2022/104.02.05 ประกอบด้วย ดังนี้ 1) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้วยวิธีคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์ (Item Object Congruence: IOC) กับผู้เชี่ยวชาญ 3 คน 2) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try Out) กับสมาชิกเครือข่ายป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว

ต.ศรีบัวบาน อ.เมือง จ.ลำพูน ที่ จำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, 1970) เท่ากับ 0.704 ประชุมถอดบทเรียนเครือข่ายป่าชุมชนเพื่อจัดทำรูปแบบเครือข่าย ประเมินรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน และประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังของกลุ่มตัวอย่างต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสังเคราะห์เนื้อหา ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติพรรณนา คือการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กรณีของการเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้าน ก่อนและหลังการนำแนวทางการสร้างเครือข่าย ใช้ Dependent t-test ในการสังเคราะห์ข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงานจังหวัดลำพูน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 70 ราย เป็นเพศชาย 49 รายและเพศหญิง 21 ราย ส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 41 ปีขึ้นไป (92.8%) มีระดับการศึกษาในระดับประถมถึงมัธยมศึกษา (85.7%) อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร (67.1%) และมีความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานฯ เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (3.85 ± 0.776) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา โดยคณะกรรมการป่าชุมชนและปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 70 คน (ชุมชนละ 10 คน)

ความรู้ความเข้าใจในหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ท่านมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทรงงาน เป็นอย่างดี	3.66	0.883	มาก
2. หลักการทรงงาน คือหลักการทรงงานของในหลวงรัชกาลที่ 9	3.87	0.900	มาก
3. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งของหลักการทรงงาน	3.90	0.854	มาก
4. หลักการทรงงานมีทั้งหมด 27 ประการ	3.80	0.910	มาก
5. หลักการทำงานตามหลักการทรงงาน คือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา	3.87	0.850	มาก
6. หลักการทรงงาน แปลว่า ความรู้ที่เป็นระบบเชื่อถือได้ ผ่านการพิสูจน์แล้ว	3.90	0.871	มาก
7. ศาสตร์พระราชาคือศาสตร์การจัดการและการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่าอย่างครบวงจร	3.94	0.866	มาก
8. หลักการทรงงานสามารถนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาอย่างยั่งยืน	3.90	0.871	มาก

ป่าชุมชน	หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา													
	จำนวน ข้อ	รู้จัก สามัคคี	ภูมิ สังคม	ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์ สูงสุด	ใช้ธรรมชาติ ช่วย ธรรมชาติ	ทำ ตาม ลำดับ ขั้น	ศึกษา ข้อมูล อย่างเป็น ระบบ	องค์ รวม	การมี ส่วน ร่วม	ซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจ ต่อกัน	ทำ เรื่อยๆ แบบ สม่ำเสมอ	ระเบิด จาก ข้างใน	ประโยชน์ ส่วนรวม	เศรษฐกิจ พอเพียง
มิติด้าน		สังคม				กระบวนการ				หลักธรรม	การพัฒนา			
บ้านทุ่งข้าวหาง	4	✓							✓	✓			✓	
บ้านดินคอย	4				✓		✓		✓				✓	
บ้านทรายทอง	7		✓	✓	✓			✓	✓	✓			✓	
บ้านศรีวิชัย	8	✓	✓		✓				✓	✓		✓	✓	✓

เมื่อนำการใช้หลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชาในการบริหารจัดการป่าชุมชน มาประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิพบว่ารูปแบบมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุดทั้งทางด้านเศรษฐกิจและเทคนิควิธีการ (4.56 ± 0.456), ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ (4.55 ± 0.541), และความสอดคล้องกับหลักการทรงงาน (4.87 ± 0.279) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินรูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (n = 5)

ข้อคำถาม	$\bar{X}$	S.D.
1. ความเหมาะสมทางเศรษฐกิจและเทคนิควิธีการ	4.56	0.387
1) ลงทุนน้อย	4.20	0.837
2) ไม่จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือการบริหารจัดการ	3.80	0.652
3) ใช้ทรัพยากรบุคคลและวัสดุในท้องถิ่น	5.00	0.000
4) ง่าย ไม่ซับซ้อน	4.80	0.447
5) ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเหมาะสม	5.00	0.000
2. ความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ	4.55	0.409
1) การปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการดำเนินชีวิต	4.40	0.243
2) ความสามารถในการพึ่งตนเอง	4.20	0.837
3) สร้างความยั่งยืนให้กับป่าชุมชน	4.80	0.447
4) การนำรูปแบบฯ ไปประยุกต์ใช้ตามความเหมาะสมของบริบทพื้นที่	4.80	0.447
3. ความสอดคล้องกับหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา	4.87	0.279
1) ความซื่อสัตย์ สุจริต และจริงใจต่อกัน	5.00	0.000
2) ทำเรื่อยๆ ทำแบบสม่ำเสมอ	4.60	0.894

ข้อความถาม	$\bar{X}$	S.D.
3) ระเบิดจากข้างใน	5.00	0.000
4) ประโยชน์ส่วนรวม	5.00	0.000
5) การพึ่งตัวเอง	4.80	0.447
6) ความเพียร	4.80	0.447
7) ความสามัคคี	4.80	0.447
8) เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา	5.00	0.000
ค่าเฉลี่ยภาพรวม	4.70	0.249

ทั้งนี้เมื่อประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังของชุมชนต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้สอดคล้องในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม/ชุมชน และด้านเครือข่ายต่อรูปแบบการสร้างเครือข่ายด้วยหลักการทรงงานพบว่า ชุมชนมีความคิดเห็นด้วยต่อการนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้เพิ่มขึ้นในทุกด้าน โดยในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 3.66 ± 0.611 เพิ่มขึ้นเป็น 3.92 ± 0.541 อย่างไรก็ตามความแตกต่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($P > 0.05$) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ระดับความคิดเห็นก่อนและหลังของชุมชนต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้ ($n = 70$)

การนำรูปแบบไปประยุกต์ใช้	ระดับความคิดเห็น				t-test	P-Value
	ก่อน		หลัง			
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านเศรษฐกิจ	3.69	0.657	3.91	0.602	0.664	P > 0.05
2. ด้านสังคม/ชุมชน	3.67	0.471	3.96	0.556	0.245	P > 0.05
3. ด้านเครือข่าย	3.62	0.706	3.90	0.608	0.156	P > 0.05
ภาพรวม	3.66	0.611	3.92	0.541	0.238	P > 0.05

หมายเหตุ: 4.50-5.00: เหมาะสมที่สุด 3.50-4.49: เหมาะสมมาก 2.50-3.49: เหมาะสมปานกลาง 1.50-2.49: เหมาะสมน้อย และ 1.00-1.49: เหมาะสมน้อยที่สุด

5. อภิปรายผลการวิจัย

การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนตามหลักการทรงงาน เป็นการผสมผสานการมีส่วนร่วมของชุมชนกับแนวทางของในหลวงรัชกาลที่ 9 มีการนำทฤษฎีการสร้างเครือข่ายมาเป็นฐานในการสร้างและจะต้องมีกระบวนการที่สำคัญ 2 กระบวนการคือ การศึกษาเรียนรู้ และการบริหารจัดการป่าชุมชน

ด้วยหลักการทรงงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของพิทยาภรณ์ ป่าหลวง, สุรินทร์ อ้นพรม และรัชนิ โปธิแท่น (2561, หน้า 1-13) ซึ่งพบว่าพัฒนาการของเครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคามแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ 1) การรวมกลุ่ม 2) การจัดตั้งเครือข่าย และ 3) การบริหารจัดการเครือข่าย โดยปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างศักยภาพของเครือข่าย ได้แก่ ความสามัคคี การมีส่วนร่วมของสมาชิก ภาวะผู้นำ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และการสนับสนุนจากภายนอก และเมื่อประเมินความคิดเห็นก่อนและหลังของชุมชนต่อรูปแบบการสร้างเครือข่ายด้วยหลักการทรงงานพบว่าชุมชนมีความคิดเห็นต่อรูปแบบในการนำไปประยุกต์ใช้เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าการสร้างเครือข่ายจำเป็นต้องใช้เวลาและมีการบูรณาการ กระบวนการเหล่านี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน โดยทุกฝ่ายต้องมีความร่วมมือและน้อมนำหลักการทรงงานมาร่วมในการปฏิบัติ

1. การส่งเสริมการเรียนรู้ให้ชุมชนในการน้อมนำหลักการทรงงานมาปรับใช้ เริ่มจากการให้ความรู้ในแนวคิดสำคัญ เช่น การมีส่วนร่วม เศรษฐกิจพอเพียง พึ่งพาตนเอง ประโยชน์ส่วนรวม และความซื่อสัตย์ (คณะกรรมการการศึกษาปรีชาญาณภูมิแห่งศาสตร์พระราชา, 2560) แนวคิดเหล่านี้ช่วยให้ชุมชนเข้าใจการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและนำไปประยุกต์ใช้ได้ผลการวิจัยพบว่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็นนำหลักการทรงงาน 13 ข้อจาก 27 ข้อมาปรับใช้ เน้นความสามัคคีและพึ่งพาตนเอง ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็ง สอดคล้องกับงานวิจัยของสายชล สง่าศรี, จีรศักดิ์ ปันลัม และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ (2565, หน้า 70-84) พบว่าการจัดการไฟป่าและหมอกควันตามหลักพุทธรณีเวศวิทยาในเกาะคา จังหวัดลำปาง ต้องบูรณาการนโยบายภาครัฐและความร่วมมือจากท้องถิ่นผ่านการป้องกัน จัดการเชื้อเพลิง มีส่วนร่วมกับหน่วยงานต่างๆ และการดับไฟ เช่นเดียวกับงานวิจัยของรังสรรค์ เกตุออต, บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และนิติ เอี่ยมชื่น (2563, หน้า 36-50) ในจังหวัดพะเยาที่แสดงให้เห็นว่าชุมชนมีความมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ป่าเป็นมรดกของลูกหลาน โดยการเฝ้าระวังและจัดการไฟป่าอย่างเป็นระบบ พร้อมรับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรปกครองท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2. สนับสนุนความรู้ด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ชุมชน การสนับสนุนความรู้ด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าไม้ให้แก่ชุมชน โดยมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งจากภายในก่อน ขยายเพื่อรับความช่วยเหลือหน่วยงานหรือขยายสู่ชุมชนความร่วมมือสู่ภายนอก เป็นการช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมและรากฐานที่มั่นคงให้กับชุมชน ทั้งนี้ชุมชนบ้านดงห้วยเย็นที่น้อมนำหลักการทรงงานมาใช้ได้แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างการจัดการที่มั่นคง สอดคล้องกับงานวิจัยของพิชิตชัย คำอินทร์ (2557) ที่ระบุว่า ภาครัฐควรสนับสนุนความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ชุมชนใกล้ป่าผ่านการอบรมและพัฒนาศักยภาพ เพื่อการอนุรักษ์ที่ยั่งยืน และสอดคล้องกับงานวิจัยในจังหวัดน่านของวันชัย แก้วแสน และกฤษณา ไวก้าว (2563, หน้า 141-159) ที่พบว่าการประสานงานระหว่างรัฐและชุมชนช่วยเสริมกฎระเบียบการดูแลป่าต้นน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลการศึกษาของนันท์กานต์ พิลาวลัย และคณะ (2565, หน้า 83-96) ในป่า

ชุมชนบ้านหัวฝาย จังหวัดเชียงราย พบว่า การอนุรักษ์และส่งเสริมการนำพืชสมุนไพร 52 ชนิดในป่าชุมชน มาพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจ สามารถสร้างรายได้และประโยชน์ทางยาแก่ชุมชน รวมถึงงานวิจัยของพิทยาภรณ์ ป่าหลวง, สุรินทร์ อ้นพรม และรัชณี โพธิ์แท่น (2561, หน้า 1-13) พบว่า การพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนในจังหวัดมหาสารคามมี 3 ระยะ ตั้งแต่การรวมกลุ่มป่า การจัดตั้งเครือข่าย ไปจนถึงการบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วยสมาชิก 192 แห่ง เครือข่ายมีโครงสร้าง 3 ระดับ (ตำบล อำเภอ และจังหวัด) และจัดเป็นเครือข่ายแบบกระจายเชิงซ้อน โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่าย คือ ความสามัคคี การมีส่วนร่วมของสมาชิก ภาวะผู้นำ การสื่อสาร และการสนับสนุนจากภายนอก

3. การสนับสนุนให้ชุมชนสร้างเครือข่ายอย่างมีส่วนร่วมและระเบิดจากข้างในอย่างมีเป้าหมาย การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนนี้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทุกระดับ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน จนถึงการประเมินผล ซึ่งช่วยสร้างความผูกพันต่อเป้าหมายร่วมกัน โดยผลวิจัยนี้ชี้ว่าชุมชนเห็นด้วยเพิ่มขึ้นกับรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ แสดงถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมเพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้งานวิจัยของภาวดี ทะไกรราช (2561, หน้า 108-122) ในศรีสะเกษชี้ว่าการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนมีบทบาทสำคัญ ส่วนงานของวิภาวรรณ มะลิวรรณ, อภิชาติ ใจอารีย์ และประสงค์ ต้นพิชัย (2560, หน้า 694-708) ในราชบุรีพบว่าการทำงานจิตอาสาและมีส่วนร่วม ต่อเนื่องเป็นปัจจัยสำคัญ ขณะที่งานวิจัยของกนกวรรณ ทุมอนันต์, อติศักดิ์ ทุมอนันต์ และฉัตรชัย ชมชาวี (2564, หน้า 33-41) ในร้อยเอ็ดชี้ว่าการร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียน และวัดส่งเสริมการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ วิลาวัลย์ ใจเอื้อ (2561) ในพะเยาพบว่ากำหนัดวิสัยทัศน์ร่วมและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยส่งเสริมการจัดการป่า ขณะที่สุทธิพันธ์ อรัญญาสา, พระครูเอกุตตรสถาคคุณ (วงศ์ธรรม) และพระครูปริยัตินเมธี (ทิพย์มณี) (2563, หน้า 230-246) และงานของพระครูสุวรรณทัต สุนทร, จีรศักดิ์ ปันลำ และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์ (2565, หน้า 100-115) พบว่า คณะกรรมการที่มีใจเสียสละ มีส่วนร่วม มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ และการสืบสานวัฒนธรรมในชุมชนช่วยกำหนดแนวทางการจัดการป่าที่ยั่งยืน และงานวิจัยของก้องเกียรติ เต็มตำนาน (2565) พบว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนป่าโคกใหญ่ที่อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดมหาสารคาม เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้านที่เน้นการอนุรักษ์ตามแนวคิดทางวัฒนธรรมอีสาน โดยมีกิจกรรมอนุรักษ์ตามประเพณีและความเชื่อของชุมชน มีการตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ กำหนดกฎเกณฑ์และข้อตกลงร่วมกัน และนำความรู้จากประสบการณ์มาปรับใช้เพื่อให้การจัดการป่าเกิดประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. การสร้างความซื่อสัตย์ สามัคคีและไว้วางใจกันในเครือข่าย ความซื่อสัตย์ สุจริต และความจริงใจเป็นหลักสำคัญที่ทำให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยผลการประเมินค่าเฉลี่ยความสอดคล้องกับหลักการทรงงานด้านความซื่อสัตย์อยู่ที่ 4.87 ซึ่งแสดงถึงการสร้างความไว้วางใจและเสริมประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีม ทั้งยังช่วยวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเครือข่ายและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน

โดยเน้นการทำงานเป็นทีมในชุมชน พระพลากร สุ่มงคโล (อนุพันธ์) (2561) ที่พบว่าการตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนที่ประกอบด้วยสมาชิกผู้มีใจเสียสละและมีความรู้ด้านการอนุรักษ์ ช่วยกำหนดแนวทางจัดการป่าอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน เช่นเดียวกับงานของพยุ่งพร ศรีจันทร์ และสาคร พรหมโคตร (2562, หน้า 65-76) ที่ศึกษาการอนุรักษ์ป่าชุมชนภูเตาโป่ง จังหวัดเลย โดยพบว่าการรวมตัวของจิตอาสาคนหนุ่มที่หวงคืนสู่ชุมชนเพื่อตั้งป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์ผืนป่าของบรรพบุรุษ และงานวิจัยของพิชิตชัย คำอินทร์ (2557) พบว่า การอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกหนองไผ่ต้องการการสนับสนุนจากภาครัฐในการให้ความรู้และฝึกอบรมชาวบ้าน สร้างจิตสำนึกความซื่อสัตย์ และความสามัคคี เพื่อพัฒนาศักยภาพในการดูแลรักษาป่าให้มีประสิทธิภาพและคงความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และงานวิจัยของวันชัย แก้วแสน และกฤษณา ไวก้าว (2563, หน้า 141-159) พบว่า การจัดการป่าต้นน้ำในจังหวัดน่านประสบความสำเร็จจากการประสานงานระหว่างรัฐและชุมชน โดยรัฐสนับสนุนด้านต่างๆ ส่วนชุมชนดูแลป่าและแก้ปัญหาผ่านกฎเกณฑ์และการใช้ประเพณีวัฒนธรรมในการควบคุมการใช้ทรัพยากร ผสมผสานองค์ความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่เพื่อความยั่งยืน

5. การน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ เครือข่ายนี้ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า โดยผลการประเมินด้านเศรษฐกิจและวิถีการได้คะแนน 4.56 (เต็ม 5) แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถบริหารจัดการเครือข่ายโดยพึ่งพาทรัพยากรภายนอกลดลงและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระพลากร สุ่มงคโล (อนุพันธ์) (2561) ที่ศึกษาการจัดการป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นความสามัคคีและการทำงานเป็นทีมของชุมชน รวมถึงการใช้ปัจจัยภายนอก เช่น กฎระเบียบและการสนับสนุนจากองค์กร และงานวิจัยของปวีณา วงศ์หงษ์, จินตนา อมรสงวนสิน และณัฐพล จันทรแก้ว (2560, หน้า 122-132) พบว่า ผู้นำควรกระจายงานให้กับคนในชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและสร้างชุมชนต้นแบบสังคมสีเขียว ยกย่องชุมชนสู่การเป็นชุมชนและท้องถิ่นน่าอยู่อย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และงานวิจัยของภาวดี ทะไกรราช (2561, หน้า 108-122) พบว่า การเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษ ในระดับครอบครัวและชุมชน ได้แก่ การจัดทำแผนงานพัฒนาและฟื้นฟูทรัพยากรป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนในการเฝ้าระวังป่าชุมชน การสร้างแผนงานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้

6. การประเมินและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การสร้างเครือข่ายนี้เน้นให้ชุมชนมีการติดตามผลและปรับปรุงกระบวนการจัดการอย่างต่อเนื่อง โดยใช้ข้อมูลและการศึกษาเชิงระบบเพื่อช่วยให้ชุมชนปรับตัวตามบริบทและรักษาความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของสนธยา โจมกัน (2558) ที่พบว่าการตั้งคณะกรรมการชุมชนและการกำหนดกฎระเบียบที่ได้รับการรับรองจากองค์การบริหารส่วนตำบล ติดตาม

และประเมินผลมีส่วนสำคัญในการรักษาป่าชุมชนตำบลพลับพลาไชย นอกจากนี้ งานวิจัยของอภิภาวช์ ศรีเครือดง และจิตาภา เร่งมีศรีสุข (2558) พบว่า ปัจจัยในการพัฒนาเครือข่ายเทศบาลนครนนทบุรี ได้แก่ การจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ที่ดี การมีส่วนร่วม และการตั้งเป้าหมายรวมถึงการประเมินผลที่ชัดเจน ทั้งนี้หัวใจสำคัญของการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนคือการมีส่วนร่วมใน 4 มิติ ได้แก่ การตัดสินใจ การเสียสละเพื่อพัฒนา การแข่งขันเพื่อสร้างผลประโยชน์ และการประเมินผล

จากการวิจัยในครั้งนี้สรุปได้ว่ารูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนตามหลัก การทรงงานนี้สอดคล้องกับเป้าหมายของการสร้างเครือข่ายที่ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการทรงงานที่เน้นความพอเพียง ความซื่อสัตย์ และการมีส่วนร่วม การประเมิน พบว่ารูปแบบนี้มีความเหมาะสมอย่างมากในทุกมิติ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจและเทคนิควิธีการ ความเป็นไป ได้ในการนำไปปฏิบัติและความสอดคล้องกับหลักการทรงงานแสดงถึงประสิทธิภาพในการสร้างเครือข่าย ที่ยั่งยืนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรใช้ผลการวิจัยนี้เป็นแนวทางส่งเสริมให้ประชาชนยอมรับกฎ ระเบียบ และกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน เพื่อสร้างมาตรฐานที่เป็นธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มประสิทธิภาพในการ บังคับใช้กฎหมาย

1.2 ส่งเสริมให้เครือข่ายชุมชนร่วมมือกันในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการทรัพยากร

1.3 นำผลวิจัยไปใช้ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลป่าชุมชนสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และสร้างแหล่งอาหารที่ยั่งยืน

1.4 การพัฒนาเครือข่ายชุมชนในรูปแบบบูรณาการตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติ การประเมินผล และการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อเพิ่มศักยภาพการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ศาสตร์พระราชาในการพัฒนาเครือข่าย ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน แทนที่จะเน้นเพียงขั้นตอนการสร้างเครือข่าย

2.2 ควรศึกษาวิธีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาศัยแนวคิดและรูปแบบจาก ศาสตร์พระราชา เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

2.3 ควรมีการศึกษาเพื่อนำผลวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแนวทางหรือรูปแบบการ จัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชน โดยผสมผสานศาสตร์พระราชา การมีส่วนร่วม และแนวคิดเครือข่ายเข้าด้วยกัน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงาน มีรูปแบบคือ ป่าชุมชนบ้านดงห้วยเย็น อำเภอบ้านไธสง เป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงานตามศาสตร์พระราชา การสร้างเครือข่ายป่าชุมชนอีก 6 พื้นที่ต้องมีการนำทฤษฎีการสร้างเครือข่ายมาเป็นฐานในการสร้าง และจะต้องมีกระบวนการที่สำคัญ 2 กระบวนการคือ การศึกษาเรียนรู้ และการบริหารจัดการป่าชุมชนด้วยหลักการทรงงาน โดยมีการนำหลักการทรงงานมาประยุกต์ใช้ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สุดท้ายคือ การจัดการป่าชุมชนในลักษณะเครือข่ายเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในที่สุด ทำให้สามารถจัดทำรูปแบบการสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนด้วยหลักการทรงงาน ได้ดังแสดงไว้ในรูปภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ ทุมอนันต์, อติศักดิ์ ทุมอนันต์ และฉัตรชัย ชมชาวี. (2564). การจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาป่าชุมชนดงหัน บ้านท่าม่วง ตำบลท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 5(1), 33-41. <http://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe/article/view/1451/975>
- ก้องเกียรติ เต็มตำนาน. (2565). รูปแบบการจัดการป่าชุมชนโดยการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน จังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- คณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา. (2560). รายงานคณะอนุกรรมการศึกษาปรัชญาทฤษฎีแห่งศาสตร์พระราชา ในคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา สภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. กรุงเทพฯ: กลุ่มงานคณะกรรมการติดตามการบริหารงบประมาณ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- โชคก จรุครธ. (2558). รายงานผลการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและช้าง. เชียงใหม่: สำนักทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชียงใหม่.
- นันทิกานต์ พิลาวลัย, จักรกฤษณ์ คณารีย์, ณัฐติ ใหม่นวล และกัญจนภรณ์ ธงทอง. (2565). การสำรวจพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าชุมชนเพื่อใช้เป็นแหล่งในการผลิตวัตถุดิบสมุนไพร กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 11(2), 83-96. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/hs-udru/article/view/254286>
- ปวีณา วงศ์หงษ์, จินตนา อมรสงวนสิน และณัฐพล จันท์แก้ว. (2560). การถอดบทเรียนการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านตะเกราทอง หมู่ 6 ตำบลบ้านแลง อำเภอเมือง จังหวัดระยอง. *วารสารวิจัยไร่ไฟพรรณี*, 11(1), 122-132. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RRBR/article/view/241026>
- พยุพ ศรีจันทวงศ์ และสาคร พรหมโคตร. (2562). จิตอาสากับบทบาทการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านบึงกุ่ม ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย. *วารสารมติเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 2(2), 65-76. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/173>
- พระครูสุวรรณทัตสนสุนทร, จีรศักดิ์ ปันลำ และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์. (2565). แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ป่าชุมชนของพระบาทดอยโตน ตำบลล่อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ*, 7(1), 100-115. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jsbs/article/view/250566>

- พระพลากร สุ่มคโล (อนันต์). (2561). *การจัดการป่าชุมชนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิชิตชัย คำอินทร์. (2557). *พฤติกรรมการณ์อนุรักษ์ป่าชุมชนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย*. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิทยาภรณ์ ป่าหลวง, สุรินทร์ อันพรม และรัชณี โพธิ์แท่น. (2561). การพัฒนาศักยภาพและความเข้มแข็งเครือข่ายป่าชุมชน จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารการจัดการป่าไม้*, 12(23), 1-13.
- ภาวดี ทะไกรราช. (2561). การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษโดยมีส่วนร่วมของประชาชน. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ*, 12(3), 108-122. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sskrujournal/article/view/149097/109518>
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2566). *สถานการณ์ป่าไม้ไทย 2565*. เข้าถึงได้จาก <https://www.seub.or.th/document/สถานการณ์ป่าไม้ไทย/2023-235/>
- รังสรรค์ เกตุอ็อต, บุญศิริ สุขพร้อมสรรพ และนิติ เอี่ยมชื่น. (2563). การประเมินศักยภาพชุมชนต้นแบบเพื่อการจัดการปัญหาหมอกควันและไฟป่าในพื้นที่จังหวัดพะเยา. *วารสารวิชาการเพื่อการพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่*, 1(3), 36-50. <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/jsid/article/view/244854/166531>
- วันชัย แก้วแสน และกฤษณา ไวสารวง. (2563). การจัดการป่าชุมชนต้นน้ำโดยการจัดการเครือข่ายในจังหวัดน่าน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(8), 141-159. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/244719/166421>
- วิภาวรรณ มะลิวรรณ, อภิชาติ ใจอารีย์ และประสงค์ ต้นพิชัย. (2560). แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนเขาขลุ่ย ตำบลเขาขลุ่ย อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1), 694-708. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/87405>
- สายชล สง่าศรี, จิรศักดิ์ ปันลัม และสมจันท์ ศรีปรัชยานนท์. (2565). การจัดการปัญหาไฟป่าและหมอกควันตามหลักพุทธนิเวศวิทยาของหน่วยป้องกันและพัฒนาป่าไม้เกาะคา จังหวัดลำปาง. *วารสารปัญญา*, 9(1), 70-84. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/254323>
- สุทธิพันธ์ อธิญญาส, พระครูเอกตตรสถาดิคุณ (วงศ์ธรรม) และพระครูปริยัติวิธานเมธี (ทิพย์มณี). (2563). ป่าชุมชน: แนวคิดทางนิเวศวิทยาในการจัดการป่าไม้ของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 7(2), 230-246. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/241928/165143>

- สมัย หมายหมั่น. (2562). *การพัฒนาศักยภาพเครือข่ายป่าชุมชน*. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการพัฒนาศักยภาพผู้นำเครือข่ายป่าชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562, วันที่ 4-6 กันยายน 2562, ณ โรงแรมเอเชีย แอร์พอร์ท (ศูนย์การค้าเซ็นทรัล รังสิต), จังหวัดปทุมธานี.
- อภิษฎา ศรีเครือตง และจิตาภา เร่งมีศรีสุข. (2558). *การพัฒนาเครือข่ายการบริหารงานของเทศบาลนครนนทบุรี*. (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing*. (3rd ed.). New York: Harper & Row.